

DiVA – Digitala Vetenskapliga Arkivet <http://umu.diva-portal.org>

This is an article published in **Scriptum**.

Citation for the published paper:

Forsgren, Tuuli & Zipernovszky, Hanna

Hur kommer projekt egentligen till?

Scriptum, 2003, 52: 57-61

Published with permission from:

Forskningsarkivet, Umeå University, Sweden

Tuuli Forsgren och Hanna Zipernovszky

Hur kommer projekt egentligen till?

Rubrikens fråga är ganska omotiverad. Projekt ligger nämligen hela tiden i luften, goda idéer tumlar runt, grundade på enskilda forskares vilja att ta reda på, få veta, kunna undersöka i lugn och ro, få svar på ditintills obesvarade frågor eller ibland på en önskan att till omvärlden i allmänhet och till yngre forskare i synnerhet få förmedla något som upplevs som viktigt att lämna i arv. Det finns otroligt många fina projekt-idéer, men ytterst få av dem förverkligas. Projekt kostar nämligen pengar och pengar är det ont om, särskilt inom den humanistiska sektorn.

Ibland händer det faktiskt att en långt gången projektplanering plötsligt förvandlas till ett helt annat projekt, därför att en enda av alla de vinklingar den pågående planeringen har, visar sig ha förutsättningar att bli ett eget projekt. Det var vad som hände oss, då vi inför år 2000 insåg att vi tillsammans med Jan Sahlén från SVAR (Svensk Arkivinformaton/Riksarkivet) av Riksbankens Jubileumsfond, Kulturvetenskapliga donationen och Västernorrlands Läns landsting fått finansiering för ett ettårigt projekt med titeln *Arkivens Digitala Infrastruktur*, förkortat ADI.¹ Huvudansvariga för projektet var den svenske respektive den ungerske riksarkivarien.

Naturligtvis hade vi lämnat in en projektansökan. Om någon ca. en månad före denna ansökan hade påstått att projektet skulle ha den titel det hade, hade vi dock sett ganska oförstående ut. Trots allt hade vi dock redan förberett detta ADI-projekt i några års tid och knutit de kontakter vi behövde för att genomföra det, bl.a. med hjälp av medel från Riksbankens Jubileumsfond under år 1999. Detta bidrag var avsett att etablera och stärka kontakterna och samarbetet mellan det ungerska och det svenska riksarkivet och att utvidga det akademiska kontaktnät som Zipernovszky redan hade i Ungern². Motiveringen till den positiva behandlingen av vår ADI-ansökan inför år 2000 var "Projektet avser att i samarbete mellan det svenska och det ungerska Riksarkivet inventera svenska och ungerska forskares prioriteringar och önskemål inför en digitalisering av arkivens infrastruktur. Samarbetet mellan svenska och ungerska arkivariater och forskare bedöms som angeläget." Att Jan Sahlén (då chef för SVAR:s enhet i Sandslån) var som klippt och skuren att leda ett projekt, där ordet digital ingick i projektrubriken är helt klart, men hur blev en religionspedagog (Zipernovszky) och en fennougrist (Forsgren) medarbetare i något sådant?

---

¹ En rapport från ADI-projektet finns i *The Digital Infrastructure of the Archives. Workshop in Umeå and Sandslån 15-19 May 2000*. Ed. Tuuli Forsgren, coed. Göran Larsson. SCRIPTUM NR 50. Reports from The Research Archives at Umeå University. Umeå 2002.

² Med sin starka förankring i både svenskt och ungerskt akademiskt liv var Zipernovszky en nyckelperson både vid alla förberedande kontakter med Ungern och vid projektets genomförande.

Svaret är att det finns en gemensam nämnare, en forskare som kan anses vara "skyldig" i detta sammanhang, nämligen professor (numera emeritus) Egil Johansson, som alltid generöst ställt sin stora förmåga till internationellt kontaktskapande till andra forskares förfogande. Kopplingen till SVAR är inte märklig att förstå. Vad skulle SVAR i Ramsele ha varit utan Egil Johanssons insatser? Men de båda artikel-skrivarna? Den ena av oss (Forsgren) mötte Egil Johansson år 1986 och deltog i ett fyraårigt projekt och sedermera i ytterligare några projekt tillsammans med honom samt fick dessutom deltaga i den tidiga uppbyggnaden av Forskningsarkivet i Umeå, som idag utvecklats till en fantastisk och öppen miljö. Den andra av oss (Zipernovszky) mötte Egil Johansson i mitten av 1990-talet och fick av honom den inspiration och det stöd som behövdes för att påbörja svenska forskarstudier i religionspedagogik i avsikt att jämföra ungerska arkiv med de svenska och visa på likheter och olikheter i de båda ländernas tidiga folkbildningsarbete. Det var Egil Johansson som förde oss båda in i den fascinerande värld som de svenska kyrkoarkiven utgör. Det kan gott sägas: vi blev båda två förförda av arkiven och det var Egil Johansson som tog oss dit! Bokstavligen. Vi har traskat efter honom bakom kulisserna på välstrukturerade landsarkiv, i stökiga källare under Härnösands domkapitel, i diverse gamla kyrkoarkiv i Norrland och på Nordkalotten, i små arkiv i Karibien och i stora ungerska arkiv i Budapest. Denna vandring i arkivens värld har i ganska hög grad inneburit doften och prasslet av gamla papper, upplevelsen av bleknat bläck och mötet med oväntade rön, eftersom möjligheten att nyfiket bläddra i och läsa om "det oupptäckta som ligger bredvid det man söker" funnits där.

Via Forskningsarkivet vid Umeå universitet och SVAR kom också en annan lärdom: den nya tekniken var på väg att erövra – hade redan i viss grad erövat – arkiven. Inte bara genom nödvändig och redan väl utnyttjad gammal teknik som mikrofilm och microfiche utan också genom digitalisering. Och visst utnyttjade vi digitaliseringen, när vi hade nytta av den inom våra respektive forskningsområden! Samtidigt blev frågorna vi ställde oss i det sammanhanget fler och fler: vem eller vad styrde vad som skulle digitaliseras (enstaka forskares behov, projektpengar, slumpen?), vem betalade, vad innebar "original" i detta sammanhang, hur mycket hade normerats för att fångas upp av datarsökningsprogrammen, vad slags arkivutbildning utöver datasökningskunskaper skulle de nyutbildade arkivarierna få, hur lång tid skulle det ta innan de tekniska konverteringsproblemen var undanröjda, framför allt på det internationella planet, hur länge kunde data lagras utan att bli förstörda, o.s.v.? För oss var det här praktiska eller principiella frågor, vi är humanister, inte datavetare, inte arkivutbildade, bara arkivkonsumenter. På det stadiet förstod vi faktiskt inte att vi ställde frågor, varav många kunde fångas in under rubriken "arkivens digitala infrastruktur".

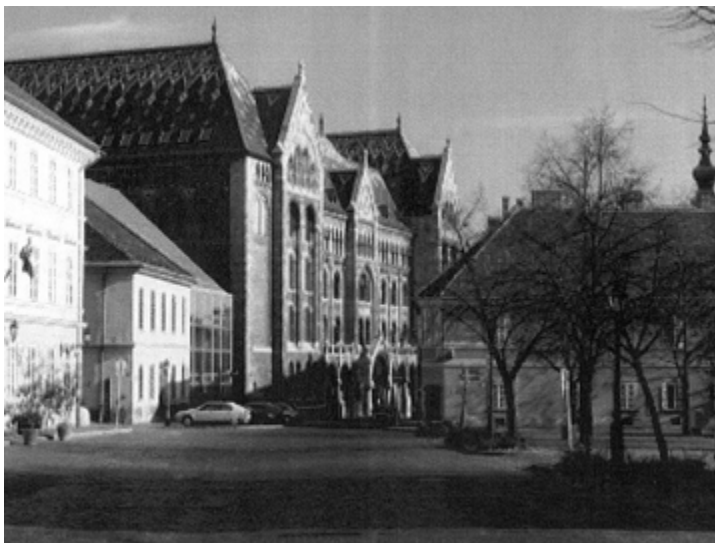
Från början hade vi planerat ett helt annat projekt. Vi var ju trollbundna av arkiv i allmänhet och av de svenska kyrkoarkivens möjligheter att bidra till annat än enbart forskning om kyrkans historia i synnerhet och vi ville förmedla detta till yngre forskare, helst till hela världen.³ Vi ville förmedla både de digitala möjligheterna och

---

³ Om detta vittnar framför allt Egil Johanssons pedagogiska forskning, men också bl.a. pedagogen Sten Henryssons och språkvetaren Tuuli Forsgrens forskning om samisk skolhistoria, sociologen Ulf Drugges forskning om sjukdomar och mycket av historikern Daniel Lindmarks forskning. Alla nu nämnda har utnyttjat miljön vid Forskningsarkivet vid Umeå universitet.

arkivens prassel och dofter. Vi önskade också sprida användningen av kyrkböcker som källa – och respekten för kyrkböcker som källa – till andra länder. Vi hade börjat planera för en forskarskola – en skola i arkivkännedom.

Idéerna om ett samarbete mellan Forskningsarkivet och Demografiska databasen (DDB) i Umeå samt SVAR (Ramsele/Sandslån) å ena sidan och Collegium Budapest samt ungerska Riksarkivet å den andra tog sin första trevande början under den workshop som den svenska Forskningsrådsnämnden (FRN) arrangerade i samarbete med Collegium Budapest 1995.⁴ Collegium Budapest är en stiftelse som från och med 1993 erbjuder etablerade forskare möjligheter att under en kortare eller längre period arbeta i en kreativ och lugn forskarmiljö, skapad i det gamla rådhuset på Budaberget och finansierad av ungerska staten och flera västeuropeiska länder, bl.a. Sverige.⁵ Det är avsett att vara en mötesplats för vetenskapsmän från Öst- och Västeuropa. Eftersom ett av Collegium Budapests stående tema på programmet är europeisk historia och ”europeiskt medborgarskap”, skulle en forskarskola i syfte att utveckla ett kreativt samarbete även bland yngre forskare passa bra. Det gemensamma europeiska kulturarvet i ett tvärvetenskapligt perspektiv lämpar sig sällsynt bra för arkivstudier. Collegium Budapest visade ett mycket aktivt intresse för att få vara värd för de delar av vår planerade forskarskola som skulle hållas i Ungern. Vi hade kontaktat lärare/handledare (både i Sverige, i Ungern och i Tyskland) från olika discipliner som var villiga att själva delta som föreläsare och/eller att ge sina doktorander en möjlighet att räkna in kursen i forskarstudierna. Forskarskolan var tänkt att gå i tre år med olika teman för vart och ett av åren. Forskningsarkivet i Umeå skulle fungera som praktisk nav i Sverige medan kontakter i Berlin och Budapest skulle se till att de lämpliga arkiven i respektive länder öppnade sina dörrar för djupgående studiebesök och gav effektiv assistans vid forskarskolans deltagares arkivsökningar. Åbo Akademi visade dessutom ett principiellt intresse för finlandssvenskt deltagande i en sådan forskarskola. Då de redan långt gångna planerna på denna forskarskola – förhoppningsvis tillfälligt –

Den äldsta delen av det Ungerska Riksarkivet i den gamla stadsdelen på Budaberget i Budapest.

Foto: Mats Danielsson

⁴ Se *Cultural Crossroads in Europe*. Ed. Tuuli Forsgren. Coeditor Martin Peterson. Report 97:3. Forskningsrådsnämnden. Stockholm 1997.

⁵ Statliga och privata stiftelser från Sverige, Frankrike, Holland, Schweiz, Tyskland och Österrike lämnade bidrag till verksamheten under de fem första åren. I Sverige är det Riksbankens Jubileumsfond som bidragit, men även Wallenbergstiftelsen. Sistnämnda har gjort det genom att finansiera bygget av ett gästhem. Riksbankens Jubileumsfond har spelat en stor roll, då fortsatt stöd diskuterades, genom att förmå andra länder att medverka med fortsatt stöd och dessutom utöka sitt eget.

skrinlades 1999 till förmån för en ansökan om projektmedel till *Arkivens digitala infrastruktur* hade vi alltså redan skapat ett nät av intresserade forskare och arkiv, bl.a. i Ungern.

Det som sedan blev ADI-projektet var från början tänkt att delvis fungera som en förberedelse för en del av de instanser som skulle förse oss med lärare/handledare till den tänkta forskarskolan. Inte minst vi själva ville ha mer kunskaper om arkivens digitala infrastruktur. Kontaktarbetet mot Ungern hade intensifierats under 1998 och Collegium Budapest frågade redan efter forskarskolans detaljprogram. Att finna finansiering till ett så storskaligt internationellt projekt som vår tänkta forskarskola visade sig vara svårt. Just den stora osäkerhet som ligger i den långa tiden mellan idé > förberedelse > ansökan > väntan > beslut (och i förekommande fall igångsättande) kan vara en svårbemästrad faktor, framför allt i tvärvetenskapliga projekt med många internationella parter inblandade. Terminstider och administrativa kulturer överensstämmer inte, en del typer av kulturkrockar bör helst undanröjas i förväg, eldsjälar kan bli otåliga och tycka att väntetiderna mellan ord och handling blir för långa eller också försvinner de ur bilden på grund av att de befordras till annan tjänst. Att hålla en stor internationell gryta kokande under lång tid är inte alltid så lätt. Den serviceinriktade och lugna miljö som Forskningsarkivet i Umeå erbjuder gav oss styrka nog att tänka om och orka rädda en del av projektiden och detta resulterade alltså i en ansökan till Riksbankens Kulturfond för att genomföra projektet Arkivens Digitala infrastruktur (ADI). Vi hade dock krafter kvar för att våren 1999 beställa tid hos den projektrådgivare från EU som besökte Umeå universitet för att informera om regler och bestämmelser vid ansökan om forskningspengar inom EU:s då gällande ramprogram. Det kanske vi inte skulle ha gjort. Rådgivaren var enligt uppgift disputerad i ekonomi och eftersom han var skotte borde språkproblemen ha varit försumbara, men det visade sig att han tydligen aldrig hört ordet "church records" och ännu mindre kunde förstå vilken rik källa de svenska kyrkböckerna kunde utgöra för arkivforskning inom olika discipliner. Vi måste ha klantat oss rejält i våra försök att övertyga mannen om potentialen hos dessa arkivkällor, han bara log vänligt nedlåtande och skissade snabbt upp förslag till ett helt annorlunda upplagt projekt, som han tydligen ansåg att vi hade möjlighet att få pengar till och också kompetens att genomföra. Tack, det var inte vårt projekt för det tycktes omfatta nästan hela Europa, framför allt lade det inte tonvikten på de för denne rådgivare så okända kyrkoarkivs möjligheter. Kanske gick luften ur oss där. Nu var vi redan mitt uppe i förberedelserna för ADI och beslöt oss för att koncentrera oss på det. Förhoppningsvis skulle vår idé om en forskarskola kunna materialiseras i framtiden.

Utöver den öppna ADI-workshop i Umeå/Sandslån våren 2000, som presenterats i den tidigare nämnda rapporten (se not 1), genomförde ADI under hösten 2000 i Budapest en intern workshop, som försökte fastställa arten av det framtida samarbetet. En tekniskt IT-ansvarig från Riksarkivet i Budapest gjorde dessutom under våren 2000 ett två veckors studiebesök, fördelat på det svenska Riksarkivet i Stockholm och på SVAR:s dataenhet i Sandslån. Framför allt vävdes dock ett nätverk mellan forskare och tjänstemän vid de arkiv och institutioner som deltog i ADI-projektet. Projektet skapade nätverket, nu är det projektdeltagarnas ansvar att upprätthålla, utvidga och fördjupa det efter behov. Själva vet vi idag mycket mer om fröjder, fällor och faror i arkivens digitala infrastruktur än vi gjorde tidigare och förhoppningsvis har projektets

Egil Johansson föreläser vid ADI-workshop i Umeå maj 2000. t.v. i bild ses en av författarna till denna artikel, Tuuli Forsgren.

deltagande datavetare och arkivarier fått sig en och annan tankeställare av forskarnas funderingar och framförda frustrationer.

För Forskningsarkivet vid Umeå universitet innebar ADI-projektet både en möjlighet att presentera sig närmare för kolleger i Ungern och också att ta del av deras erfarenheter. Och vad tyckte våra ungerska gäster? Vid en liten uppföljande utvärdering gjord av Zipernovszky i Budapest år 2003 lämnade den ungerske biträdande riksarkivarien Dr. Lajos Körmeny och IT-ansvarige Tibor Baracs ett skriftligt svar på ungerska, nedan återgivet i svensk översättning:

”Som representanter för det ungerska Riksarkivet på besök vid Forskningsarkivet vid Umeå universitet fick vi lära känna flera intressanta initiativ som tagits där. Speciellt imponerade blev vi av det nytänkande som Forskningsarkivets medarbetare uppvisade beträffande hur forskarnas synpunkter ställs i centrum. Vi anser att en sådan nyskapande inställning skulle vara nyttig för alla arkiv. Vi har vid utformandet av det nya informationssystemet vid det Ungerska Riksarkivet tagit hänsyn till dessa erfarenheter, vunna vid vår vistelse vid Forskningsarkivet [i samband med ADI-projektet].”